

Estabilitat i canvi de la llengua inicial en els usos lingüístics interpersonals. Una anàlisi comparativa del País Valencià, la Franja, les Illes Balears i Catalunya

NATXO SOROLLA VIDAL

Xarxa CRUSCAT – IEC

CUSC - Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació – UB

Introducció¹

L'objectiu d'aquest article és comparar diferents usos lingüístics en diferents territoris de llengua catalana i posar-los en relació amb la llengua inicial de la població. En primer lloc, analitzem quina és la primera llengua parlada a casa i quina llengua s'utilitza en diferents contextos socials, com les botigues o amb els amics. Posteriorment, s'analitza la relació que hi ha entre la llengua inicial i els usos lingüístics, i s'estimen alguns dels impactes exògens que poden fer variar els usos lingüístics. L'àrea territorial estudiada comprèn quatre dels vuit territoris de llengua catalana: la Franja, el País Valencià, les Illes Balears i Catalunya.

L'anàlisi és de llarg recorregut, i per això fixa el seu marc temporal al començament de la dècada dels anys 90. Els estudis disponibles per a este moment són els primers que poden ser comparats raonablement. Ajuden a dibuixar un estat de la qüestió després d'una dècada de l'inici de polítiques lingüístiques en l'Estat de les autonomies. Amb posterioritat s'han realitzat estudis (cf. Querol (coord.) 2007) que futurs treballs de recerca hauran d'aprofitar per a actualitzar l'anàlisi d'este article, en una visió diacrònica del que aquí hem plantejat.

1. Marc teòric i hipòtesis

Partim de la concepció de *política lingüística* generalitzada en la sociolingüística europea i quebequesa (Boix i Vila 1998), on els actors de les polítiques lingüístiques són múltiples: els estats, els mitjans de comunicació, els partits, les empreses, els sindicats, la població general, etc. Les accions de promoció d'una llengua determinada, d'obstaculitzar-ne la seua difusió social o l'absència mateixa de plans són considerats part de la política lingüística.

Cadascun dels territoris de llengua catalana es troba en un estadi de normalització lingüística ben diferent. Les polítiques lingüístiques tenen un paper essencial en el desenvolupament o retrocés de l'ús lingüístic del català. Per esta raó, l'evolució de la llengua catalana és diferent en cada territori. Mentre en alguns territoris el procés històric de substitució no ha deixat d'avançar fins a convertir la llengua pròpia en un fet quasi aliè a la vida social, en d'altres la situació sociolingüística s'ha estabilitzat en els darrers vint anys i, fins i tot, ha atret gruixos importants de neoparlants.

Esta evolució divergent distingix dos pols (Pons i Vila 2005: 65; Pons i Sorolla 2009: 32). D'una banda, la llengua catalana manté una important vitalitat i l'augmenta a Catalunya. De l'altra, esta llengua es troba en clara recessió a la Catalunya del Nord, l'Alguer i l'àrea d'Alacant, a més d'altres àrees metropolitanes. Per a la resta del territori no es poden fer valoracions amb tanta precisió, atès que habitualment se sobreposen processos socials i territorials diferents, i fins i tot divergents.

L'evolució de la llengua catalana transcorre en paral·lel a les polítiques lingüístiques dels territoris corresponents. Catalunya disposa d'una política lingüística de normalització del català consolidada des dels primers anys de govern

1 Vull agrair el suport en l'elaboració d'aquest treball al professor F.X. Vila, a la Xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans, al CUSC - Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona, així com les indicacions del professor Miquel Strubell. En tot cas, el contingut final és només responsabilitat de l'autor del text (natxosorolla@gmail.com). Una primera versió d'aquest text va ser presentada al 5th International Symposium on Bilingualism, dut a terme a Barcelona entre el 20 i el 23 de març de 2005. La versió que teniu a les mans és una versió ampliada d'aquella comunicació. <http://isb5.uab.es/>

autònom, i d'un sistema educatiu amb el català com a llengua vehicular. Per contra, la política lingüística al País Valencià i a les Illes Balears no ha estat tan clara i, mentre una part dels actors com ara les universitats o els sindicats han fet una política de promoció perseverant, els governs han seguit polítiques que han variat estretament amb els canvis de partit o de coalició de govern, o fins i tot depenent de les persones que ostenten els càrrecs que s'ocupen de la política lingüística. L'acció ha oscil·lat des de la clara obstaculització dels avenços o les polítiques de *laissez faire*, la major part de les vegades, fins a la promoció de la normalització en altres.

Especialment important ha estat la política lingüística educativa. El sistema escolar valencià ha estat el de doble línia, que ha situat el català en una posició perifèrica dintre el sistema educatiu. El sistema balear, tot i que partix del principi de conjunció en català, amb només una línia, i amb el català com a llengua vehicular, en el seu desenvolupament ha mantingut deficiències en la decisió política, i la presència de la llengua ha variat segons els centres i/o el professorat. D'altra banda, la Franja no és reconeguda com a territori lingüístic en la comunitat autònoma d'Aragó, i la llengua ni tan sols té reconeixement oficial dins l'entramat jurídic.² Tampoc les polítiques lingüístiques no han anat més enllà de les classes optatives, que s'hi van engregar fa més de vint anys. Encara avui no s'han estès a tot el territori ni han aconseguit el principi de suficiència en català.

Davant el context que hem presentat per a cadascun dels territoris analitzats, fem un seguit d'afirmacions. Estes simplifiquen la realitat profundament, de tal manera que es convertixen només en generalitzacions, però ens brinden una base suficientment sòlida per a poder guiar-nos en l'anàlisi proposada. En primer lloc, hi ha un marc de normes socials compartides en què els parlants tendixen a utilitzar la seua llengua inicial en tots els àmbits (Boix i Vila 1998; Boix 1993)³. És així de manera que els catalanoparlants inicials utilitzen el català i els castellanoparlants inicials utilitzen

el castellà. D'esta manera direm que els parlants tenen tendència a mantenir la seua llengua inicial.

En segon lloc, en les converses entre parlants de llengües diferents és generalitzada la convergència lingüística cap al castellà.⁴ És per això que en els casos en què dos interlocutors no compartixen la seua llengua inicial la conversa tendix a produir-se en castellà. D'esta manera, en converses amb un interlocutor catalanoparlant inicial i un altre de castellanoparlant inicial és comú utilitzar una única llengua per a comunicar-se, que serà el castellà, una tendència que denominarem *convergència* lingüística cap al castellà. Postulem que l'arrel d'esta tendència es troba sobretot en la menor bilingüïtzació —capacitat de parlar en una segona llengua— dels castellanoparlants en comparació amb els catalanoparlants. La conjunció de les dues tendències, tant la de manteniment com la de convergència, fan recloure l'ús del català a només aquells que tenen el català com a llengua inicial. I no són només estos els únics que utilitzen el català, sinó que a més l'utilitzen només en interaccions amb interlocutors que també tenen el català com a llengua inicial. Per contra, els parlants inicials de castellà utilitzen el castellà de manera general, ja siga amb interlocutors que tenen la mateixa llengua inicial, per la tendència al manteniment, com aquells que tenen el català com a llengua inicial, per la tendència a la convergència lingüística cap al castellà.

Segons la tipologia de polítiques lingüístiques que hem dibuixat més amunt, tant la tendència al manteniment com a la convergència seran generals al País Valencià, a la Franja i a les Illes Balears. A Catalunya, tot i que la tendència al manteniment serà similar a la de tots els territoris, la tendència a la convergència lingüística en castellà serà menor que en la resta de territoris. Esta situació s'ha de deure al fet que el coneixement del català està més universalitzat que a la resta de territoris, pels efectes del mateix sistema educatiu. I és per esta raó que els castellanoparlants inicials de Catalunya haurien de fer un ús major del català en comparació als seus iguals dels altres territoris.

Segons les premisses anteriors, tot fa pensar que la llengua inicial hauria de ser una variable altament associada als usos lingüístics orals interpersonals als territoris més allunyats de la plena normalitat lingüística, atès que cada grup hauria d'utilitzar la seua llengua en les relacions endogrupals, i el castellà en les intergrupals. Per contra, allà on s'ha consolidat algun tipus de política lingüística de promoció del català, la llengua inicial hauria de tenir menys primacia, atès que l'aprenentatge de català i de castellà s'assegura fora de la llar i en ambdós grups sociolingüístics hi hauria una part de membres que utilitzaria *l'altra llengua* en les relacions intergrupals. Per tant, la llengua

2 La Llei de llengües ha estat aprovada molt recentment (10/2009, de 22 de desembre de 2009). El seu debat ha comportat un enfrontament entre les forces progressistes i les conservadores, fins al punt que els socis de govern del PAR (conservadors regionalistes) han trencat el compromís de donar suport a l'esperada Llei de llengües. Anteriorment, només en algun cas la llengua apareixia en la legislació aragonesa denominada com *català*. La Llei amb major relleu, però amb un efecte del tot limitat, era la 3/1999 de Patrimoni Cultural: «El aragonés y el catalán, lenguas minoritarias de Aragón, en cuyo ámbito están comprendidas las diversas modalidades lingüísticas, son una riqueza cultural propia y serán especialmente protegidas por la Administración».

3 Per a una visió general, vegeu Boix i Vila (1998) a les pàgines 128, 167, 188, 244 i 246. Per a una visió centrada en els territoris de llengua catalana, vegeu Boix (1993) en el seu capítol 5.

4 Villaverde (2007)

inicial s'hauria d'associar menys als territoris on l'extensió del coneixement del català és més àmplia, ja que la competència lingüística en català ni en castellà està lligada únicament a la llengua inicial, i això afavorix una menor dependència dels usos lingüístics respecte de la llengua inicial.

En altres paraules, la nostra hipòtesi intenta provar que els usos lingüístics de la població estaran més correlacionats amb la llengua inicial al País Valencià, les Illes Balears i la Franja que a Catalunya. En este darrer territori la llengua inicial mantindrà una associació menor a favor d'altres variables socials que poden afectar la tria de llengua, com les competències i les ideologies lingüístiques dels interlocutors.

De manera esquemàtica, les hipòtesis que posarem a prova són, doncs, les següents:

Als territoris amb polítiques adverses a la llengua catalana, els usos lingüístics dels parlants tindran una forta dependència de la llengua inicial.

Als territoris amb polítiques de promoció de la llengua catalana, els usos lingüístics de la població tindran una dependència més baixa de la llengua inicial.

2. Les dades

2.1. Fonts i característiques

Les dades de què ens valem són dades declarades i de tipus quantitatiu, que provenen d'estudis duts a terme a la Franja, el País Valencià, Catalunya i les Illes Balears a principis dels anys 90. Val a dir que estes fonts no van ser dissenyades amb el mateix protocol ni sota cap projecte coordinat i, per tant, la possibilitat de comparar-les és limitada.

La Franja té un nombre d'estudis macrosociolingüístics molt reduït. Només l'Alguer i el Carxe disposen d'un nombre menor d'investigacions. Es poden comptabilitzar dos grans estudis, coetanis, fets durant el primer quinquenni de la dècada de 1990.⁵ El que utilitzarem aquí és un estudi encarregat per la Comissió Europea, mitjançant el Projecte Euromosaic, per conèixer la situació de les comunitats lin-

güístiques de la Unió. El treball de camp data de 1994 i es basa en 300 enquestes als catalanoparlants de la Franja.⁶

La resta d'estudis triats per al País Valencià, Catalunya i les Illes Balears també són de principis dels 90. L'any 1993 el Centro de Investigaciones Sociológicas, centre depenent de la presidència del Govern espanyol, va dur a terme un estudi anomenat «Uso de lenguas en comunidades bilingües (I)»⁷ que, entre altres, estudiava estos tres territoris.⁸ Les mostres són de 771 persones enquestades al País Valencià (sense diferenciar les comarques catalanoparlants de les castellanoparlants), 1.007 a Catalunya i 473 a les Illes Balears.

2.2. Tècniques estadístiques emprades

L'associació o la relació que hi ha entre dues variables s'analitza amb les taules de contingència. Una taula de contingència presenta dues variables, una a les columnes i l'altra a les files, i en cada cel·la s'indica el nombre de casos que complixen a la vegada els atributs corresponents a la cruïlla entre el codi d'una variable i el codi de l'altra variable.

Una manera de resumir la informació d'una taula de contingència és amb els estadístics d'associació, que resumeixen en una sola xifra la informació sobre l'associació entre dues variables. Els estadístics se solen triar segons la natura de les variables, que poden ser nominals, ordinals o d'interval. En el nostre cas, la major part de les vegades es tracta de variables ordinals (com la llengua inicial), que tenen tres o cinc codis de resposta ordenats (per exemple, «català», «ambdues llengües» i «castellà».)⁹ Per a este tipus de variables utilitzem l'estadístic d-Sommers. Este és un estadístic asimètric i, conseqüentment, hi ha una variable independent,

5 Entre 2003 i 2004, primer el Grup Català de Sociolingüística, i després la Generalitat de Catalunya, van promoure estudis macrosociolingüístics a tots els territoris de llengua catalana, coordinats amb les institucions corresponents. Dins d'esta onada d'estudis hi ha l'*Encuesta de usos lingüísticos en las comarcas orientales de Aragón*, amb el treball de camp datat de 2004, coordinat pel Govern d'Aragó. Els resultats per a un marc territorial que agrupa poblacions catalanoparlants i castellanoparlants l'ha editat l'Instituto Aragonés de Estadística (2003). Amb una segregació únicament per a les poblacions de la Franja (catalanoparlants) es poden consultar resultats a Sorolla (2005b). El segon treball és l'encàrrec del Govern d'Aragó a la Dra. Maria Antonia Martín Zorraquino *et al.* (1995). Tot i les gestions fetes, estes darreres dades no han estat accessibles.

6 Teniu més informació del projecte a <http://www.uoc.edu/euromosaic/>. La recerca es va dissenyar per analitzar només la població competent en les llengües analitzades pel projecte Euromosaic. Això vol dir que el percentatge de població que sap parlar català hauria de ser del 100 %, perquè només pot tenir-se en compte en la recerca la població que pot parlar català. Però la proporció de persones competents en català és inferior (98,3 %) que en el cas de Martín *et al.* (1995) (99 %), on no hi ha este requisit. Això vol dir, per tant, que existixen persones enquestades que no saben parlar català i, en conseqüència, població que no hauria d'aparèixer en la recerca. En tot cas, la residualitat que hi havia a principis dels anys 90 de frangencs no competents en català no afecta els resultats generals.

7 http://www.cis.es/cis/opencm/CA/1_encuestas/estudios/lista-Cuestionarios.jsp?estudio=1044

8 Este estudi va tenir una rèplica l'any 1998.

9 Com és habitual, els codis de resposta minoritaris i estadísticament irrellevants com *altres llengües, no ho sap o no ho contesta*, s'exclouen de l'anàlisi. L'any 1993 les llengües *altres*, diferents del català o el castellà, són minoritàries als estudis. A Catalunya representen l'1,1 % dels enquestats i al País Valencià el 0,1 %. A les Balears i a la Franja no es compta amb cap enquestat parlant inicial d'altres llengües.

Taula 1. Nombre de casos (n) de llengua inicial segons el territori

	País Valencià		Catalunya		Illes Balears		Franja	
	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.
<i>Català</i>	33,8	260	42,2	419	54,2	256	83,3	250
<i>Totes dues</i>	3,8	29	1,8	18	1,1	5	2,7	8
<i>Castellà</i>	62,4	480	56,0	557	44,7	211	14,0	42
<i>Total</i>	100 %		100 %		100 %		100 %	

que sempre serà la llengua inicial, i una variable dependent, que serà l'ús corresponent a les botigues, amb els amics, etc. El valor va de +1 (associació positiva entre les variables i, per tant, quan una variable creix l'altra també creix), passant per 0 (absència d'associació entre els variables) fins a -1 (associació negativa, és a dir, quan una variable creix, l'altra es redueix). Utilitzarem la d-Sommers per defecte, excepte en els casos en què s'explicita l'ús d'algun altre estadístic.

En els casos en què la variable no és tricotòmica («català», «ambdues llengües» i «castellà»), sinó dicotòmica («català» i «castellà»), a més d'indicar el valor de l'estadístic ordinal amb finalitat comparativa (d-Sommers), utilitzem un estadístic corresponent a les variables nominals, la tau de Goodman i Kruskal.¹⁰ Este estadístic és també asimètric i té un valor de +1 a 0, de manera que no marca el sentit de l'associació.

També hem utilitzat en algun cas la significació de la χ^2 que mostra l'existència d'associació si té un valor menor a 0,05. Ho fa d'una manera més neta, però sense mostrar-ne la fortalesa, i és valuós en els casos en què interessa valorar una associació dèbil.

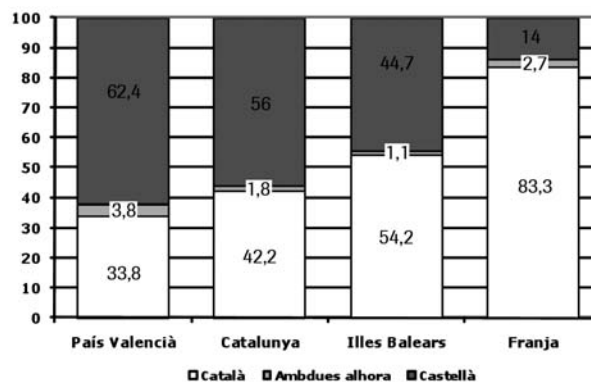
3. Els resultats

3.1. La llengua inicial

Els quatre territoris al principi de la dècada de 1990 tenien un gruix important de població de llengua inicial catalana, i per tant, esta llengua hi tenia una presència notòria. Però

es podien diferenciar tres configuracions demolingüístiques (vegeu el Barcelonès (sense Barcelona)): un primer territori, la Franja, amb una densitat molt important de catalanoparlants inicials, que arribava al 83 %; un segon territori són les Illes Balears, amb majoria catalanoparlant (54,2 %), però ja amb un contingent important de castellanoparlants inicials; finalment, en el pol oposat, hi havia Catalunya (català = 42 %) i el País Valencià (català = 34 %), amb una majoria castellanoparlant inicial. En tots els casos, les persones enquestades que declaraven que tenen tant el català com el castellà com a llengua primera eren una minoria que en cap cas no depassava el 4 % de la població.¹¹

Gràfic 1. Llengua inicial

El nombre de parlants inicials de cada llengua és tractat al llarg de tot el treball com la variable independent,

10 Este estadístic té una avantatge sobre un altre d'ús generalitzat, la lambda (λ), que basa les anàlisis en la *moda*. Per contra, la tau (τ) no es veu excessivament esbiaixada pel fet que tots els grups formats per la variable independent tinguen el mateix comportament majoritari (la mateixa *moda*). Per exemple, que tots els grups de llengua inicial usen majoritàriament el català fa que la λ no mostre cap associació. Això és important sobretot a la Franja, on l'ús del català és majoritari en alguns casos tant pel grup de catalanoparlants inicials com pels castellanoparlants inicials. Tot i que pugua haver-hi associació entre les dues variables sota paràmetres diferents a la moda, la λ no ens indica este tipus d'associació; la τ , però, sí que ens mostra esta associació.

11 Les preguntes en què ens basem provenen de dues fonts: en primer lloc, l'Euromosaic, que inclou la pregunta «Quina va ser la primera llengua que vau aprendre a casa vostra?» i oferix les respostes «Català», «Ambdues alhora» i «Castellà», i el CIS 1993 (del País Valencià), que en la pregunta 10 demana «¿Qué lengua se hablaba en su casa cuando era Ud. un/a niño/a?» i en la 11, «¿En qué lengua empezó Ud. a hablar?» (en tots dos casos les respostes possibles són «Valenciano» o «Catalán» depenent del territori, «Las dos» i «Castellano».

Taula 2. Llengua actual amb els progenitors segons la llengua inicial

	Llengua inicial											
	País Valencià			Catalunya			Illes Balears			La Franja		
	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs
Amb progenitors												
Ct	86,7	28,6	2,5	91,8	50,0	1,6	97,3		1,9	93,9	12,5	9,8
Mixt	3,1	25,0	1,7	3,4	27,8	2,4	0,4	20,0	2,4	3,3	75,0	4,9
Ct+cs	5,1	46,4	3,1	0,2	16,7	0,4	0,4		0,5	1,2	12,5	4,9
Cs	5,1	0,0	92,7	4,6	5,6	95,6	2,0	80,0	95,3	1,6	0,0	80,5

per això és important retenir les proporcions del gràfic 1 (vegeu el gràfic 1 i la taula 1). Caldrà relativitzar les conclusions sobre els parlants inicials bilingües, que eren poc nombrosos en tots quatre territoris, i sobretot per als castellanoparlants inicials de la Franja, dels quals es disposa una mostra ben minsa i, per tant, no ens permet cap altra cosa que només indicar tendències generals.

3.2. La llengua inicial i els usos lingüístics orals interpersonal familiars

En els apartats següents s'analitza els usos lingüístics classificats segons la proximitat. En primer lloc, hi ha els usos lingüístics amb familiars; seguidament, els usos lingüístics de proximitat, com són els usos amb amics o els usos a les botigues de proximitat; finalment, els usos més perifèrics, com l'ús amb una persona desconeguda.

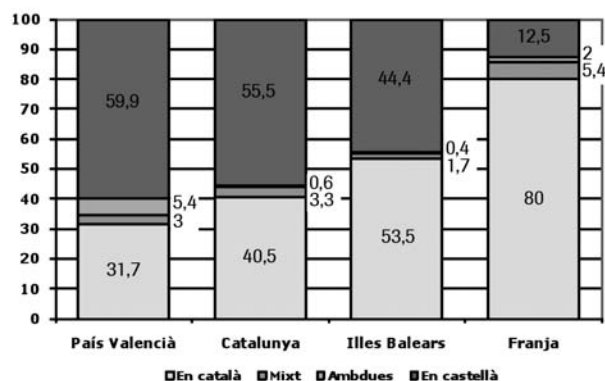
3.2.1. Usos amb els progenitors

Els usos a la llar actual mostren usos amb diferents interlocutors que conviuen amb les persones enquestades a la mateixa llar. En la població més jove havia de tenir un pes important la llengua amb els progenitors i entre la població adulta i major, també la llengua amb els descendents.

La llengua inicial marca la primera llengua que va parlar la persona enquestada, que es correspon quasi sempre amb l'apresa inicialment amb els progenitors. Com que esta llengua pot canviar al llarg del temps, l'associació entre llengua inicial i llengua (actual) amb els progenitors, tot i ser important, no és la màxima (1), i hi ha matisos importants segons el territori. Ho veurem després en el gràfic 3.

Les proporcions de la llengua utilitzada amb els progenitors (vegeu el gràfic 2) són les mateixes que per a la llengua inicial, amb certes distorsions difícils de mesurar per la composició mateixa del concepte. La llengua amb la parella de progenitors s'ha esquematitzat en quatre codis: «catalanoparlants», «castellanoparlants», «mixtes» (parla català amb un progenitor i castellà amb l'altre) o «ambdues llengües» (a la vegada, amb un o tots dos progenitors).

Gràfic 2. Llengua actual amb els progenitors

Si comparem la llengua inicial (variable independent) i la llengua amb els progenitors (variable dependent), la major coincidència es trobava a les Illes Balears ($\tau = 0,857$) i Catalunya ($\tau = 0,764$). Les associacions menors es donaven al País Valencià ($\tau = 0,642$) i la Franja ($\tau = 0,544$).¹²

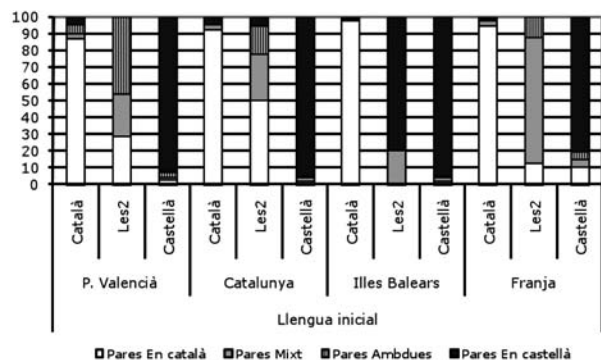
Si detallem l'associació entre les dues variables, amb les taules de creuament de la llengua actual amb progenitors per grups de llengua inicial (vegeu el gràfic 3 i la taula 2), els parlants inicials de català parlaven en gran majoria en català amb els progenitors a tots els territoris (entre el 91,8 % i el 97,3 %), excepte al País Valencià, que tenia erosions lleugerament superiors (hi parla català el 86,7 %). Per la seua banda, on més mantenia la llengua el grup castellanoparlant era a Catalunya (95,6 %), les Balears (95,3 %) i al País Valencià (92,7 %), mentre que a la Franja (80,5 %) el desgast era molt pronunciat, repartit entre la meitat que utilitzava les dues llengües amb els progenitors i l'altra meitat que havia passat a utilitzar només el català. El comporta-

¹² Noteu que utilitzem la τ de Goodman i Kruskal, estadístic per a variables nominals, que no és estrictament comparable amb els resultats de la d -Sommers que utilitzem, per exemple, amb la llengua d'ús a la llar actual.

ment dels parlants inicials mixtos era més erràtic, i mentre Catalunya sustentava amb més força el poder d'atracció del català (50 %), el País Valencià tendia a mantenir totes dues llengües amb almenys un dels progenitors. La mostra disponible a la Franja i les Balears és insuficient per concloure'n l'evolució.

Gràfic 3. Llengua actual amb els progenitors segons la llengua inicial

En conclusió, a les Balears i Catalunya es mantenia l'associació entre la llengua primera i la llengua actual amb els progenitors, mentre que en el cas del País Valencià i la Franja l'associació era menor. En tots els casos perdien efectius els usos monolingües (de català o castellà) a favor dels usos mixtos i combinats. En el cas de les Balears, però sobretot en el de la Franja, els catalanoparlants inicials mantenien més la llengua que els castellanoparlants. A Catalunya, i sobretot el País Valencià, tenien un major manteniment dels castellanoparlants inicials.

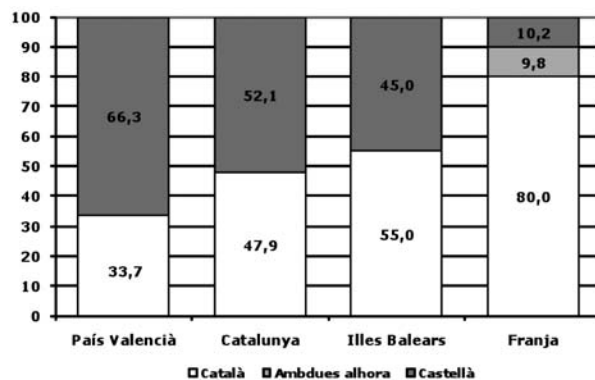
3.2.2. Usos a la llar actual

Els usos lingüístics a la llar¹³ es distribuïen d'una manera similar als de la llengua inicial a tots els territoris (vegeu el gràfic 4): el territori amb major ús de català continuava sent la Franja, seguit de les Balears, Catalunya i el País Valencià. Només hi havia lleugers canvis amb Catalunya, que en este cas s'aproximava a l'ús equivalent entre català (48 %) i castellà (52 %) i, per tant, augmentava l'ús del català, aconseguint distanciar-se del grup dels territoris que utilitzaven menys el català que el castellà.

La llengua a la llar actual tenia un índex d'associació amb la L1 (llengua inicial) important per als quatre territoris. L'índex

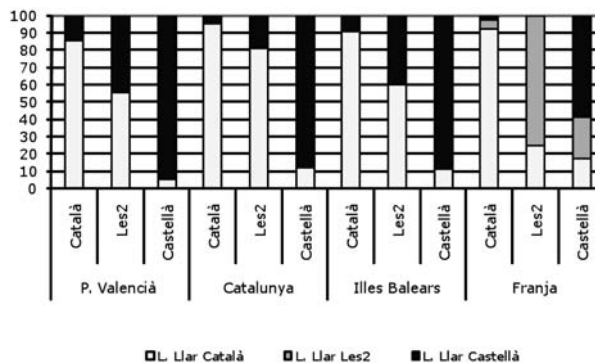
era major a Catalunya (0,806), mentre que a les Balears, el País Valencià i la Franja l'associació entre ambdues variables obtenia índexs menors (0,778, 0,753 i 0,751, respectivament).

Gràfic 4. Llengua d'ús a la llar actual / Llengua quan seu a taula

La lectura de la taula de creuaments (vegeu el gràfic 5 i la taula 3) mostra millor per què hi havia més associació entre la llengua inicial i la llengua d'ús a la llar actual en alguns territoris que en altres. Habitualment els estadístics resumeixen la complexitat d'una taula de contingència en una xifra i disfressen tendències divergents en resultats pareguts. A més, en este cas tenim un segon biaix possible, el fet que a tots els territoris la resposta té dos codis («català» i «castellà»), excepte a la Franja, en què és possible una resposta tricotòmica («català», «les dues» i «castellà»).

Gràfic 5. Llengua a la llar actual segons la llengua inicial

Si analitzem separatament els parlants inicials de cadascuna de les llengües, en primer lloc, els parlants inicials de català (primera columna de cada territori) mantenien el català a Catalunya (94,9 %), a la Franja (92,3 %) i a les Illes Balears (90,9 %). En el cas de la Franja s'ha de tindre en

13 En el cas de l'Euromosaic, no hi ha cap pregunta que es refereixca estrictament als usos a la llar. N'hem pres una de pròxima, que demana per la llengua «quan seu a la taula a la llar». El CIS 1993, en canvi, disposa d'una resposta dicotòmica («català» o «castellà») i l'Euromosaic, tricotòmica («català», «ambdues alhora» i «castellà»).

Taula 3. Llengua a la llar actual segons la llengua inicial

		Llengua inicial											
		País Valencià			Catalunya			Illes Balears			La Franja		
		<i>Ct</i>	<i>Ct+cs</i>	<i>Cs</i>	<i>Ct</i>	<i>Ct+cs</i>	<i>Cs</i>	<i>Ct</i>	<i>Ct+cs</i>	<i>Cs</i>	<i>Ct</i>	<i>Ct+cs</i>	<i>Cs</i>
<i>A la llar</i>	<i>Ct</i>	85,3	55,6	4,8	94,9	81,3	11,8	90,9	60,0	11,5	92,3	25,0	17,1
	<i>Ct+cs</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5,3	75,0	24,4
	<i>Cs</i>	14,7	44,4	95,2	5,1	18,8	88,2	9,1	40,0	88,5	2,4	0,0	58,5

compte la resposta tricotòmica, on les respostes amb una llengua preferent («català» i «castellà») es podien veure erosionades. És possible que amb una pregunta equivalent a la del CIS 1993 s'haguera obtingut un valor superior per al català i el castellà. Mentrestant, el País Valencià experimentava més erosió del català, ja que un 14,7 % de parlants inicials de català parlava castellà a la llar actual al País Valencià.

En segon lloc, els parlants inicials de castellà (tercera columna de cada territori) mantenien la llengua majoritàriament a tot arreu, però de manera més destacada al País Valencià (95,2 %). Tot i això, tant a Catalunya (l'11,8 % parla català) com a les Illes Balears (el 11,5 %) l'erosió era relativament alta. A la Franja, tot i les precaucions que hem de mostrar per la resposta tricotòmica, un gran percentatge (24,4 %) usava totes dues llengües a la llar, i el 17,1 % usava el català a casa. Això fa que només el 58,5 % dels components del grup mantingueren la llengua. Si a més tenim en compte que el 17,1 % parla català, pot afirmar-se que, tot i la divergència amb les opcions de resposta, la Franja era el territori amb major erosió del grup de llengua inicial castellana en els usos a la llar actual. En certa manera, ha de ser important el fet que només el 13,9 % de la població era castellanoparlant inicial i la pressió demogràfica del català al principi de la dècada de 1990 era molt forta. Sobretot per la quantia de parelles mixtes, forçadament importants en l'adopció del català dels parlants inicials de castellà.

En conclusió: són tres les tendències generals en l'associació entre llengua inicial (variable independent) i llengua d'ús a la llar actual (variable dependent). D'una banda, Catalunya, i en menor mesura el País Valencià, tenien un grup lingüístic amb major capacitat de manteniment que l'altre (95 % i 85 %, respectivament). Ara bé, el grup lingüístic que manté millor la llengua pròpia és diferent a Catalunya que al País Valencià. En el cas de Catalunya el català era la llengua mantinguda i el castellà, la llengua erosionada, mentre que al País Valencià, el castellà és la llengua mantinguda i el català, l'erosionada. L'evolució de la Franja és més difícil de definir, però pareix que seguia un procés similar al de Catalunya, i en algun cas, com en l'erosió al grup castellanoparlant, encara més accentuat. Això fa que l'associació entre L1 i llengua a la

llar actual fos relativament alta. D'una altra banda, les Balears mantenien dues tendències: s'erosionaven tant el grup catalanoparlant (9,1 %) com el grup castellanoparlant (11,5 %), però de manera lleugera en els dos casos. Esta doble tendència feia que l'associació entre llengua inicial i llengua a la llar fos menor a la de Catalunya, però superior a la del País Valencià i la Franja. Possiblement la doble erosió amagava dos processos territorials diferents: una àrea amb atracció cap al català i una àrea amb atracció cap al castellà, que en les dades generals quedaven compensades.

3.2.3. Usos entre els fills

La transmissió intergeneracional de les llengües és el nucli central del manteniment de les llengües i, per tant, una associació alta entre la llengua inicial i la llengua que usen els fills entre ells és un indicador del manteniment dels grups lingüístics. Si l'associació és baixa significa que un dels grups, o tots dos, estan perdent efectius. Abans de presentar els resultats, però, és important remarcar que preferiríem utilitzar la pregunta sobre l'ús *amb* els fills, i no la llengua *entre* els fills, atès que la primera pareix menys complexa. Els resultats del CIS 1993 per a la pregunta sobre la llengua amb els fills, però, són del tot incoherents i l'invaliden per complet. Vegem els resultats de la llengua entre els fills, doncs.

Només el 66,7 % de les persones enquestades del CIS 1993 (Catalunya, País Valencià i Illes Balears) tenia fills. I només el 55,6 % tenia més d'un fill, i evidentment, només a estos darrers els correspon respondre a la pregunta. Alguns autors han destacat la diferent taxa de natalitat dels dos grans grups lingüístics a Catalunya (Torres 2005:102). Cal dir que també detecten la disminució continuada de les diferències amb l'edat. Ara bé, per a les dades disponibles, a la majoria de territoris no es percep cap diferència pel que fa a la taxa de natalitat entre els parlants inicials d'una o altra llengua (vegeu la taula 4).¹⁴ Al País Valencià, la Franja i a les Illes Balears

¹⁴ La χ^2 no és significativa per a cap dels tres grans territoris estudiats conjuntament al CIS 1993 o la Franja. Hem exclòs els parlants inicials mixtos per simplificar l'anàlisi.

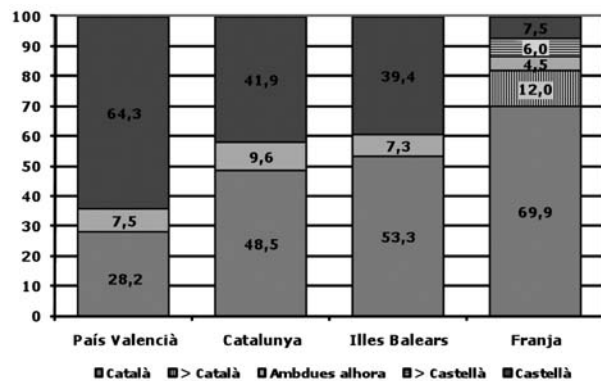
Taula 4. Enquestats que tenen fills segons la llengua inicial

	Fills	Llengua inicial (en %)			Significació de χ^2
		Català	Castellà	Total	
País Valencià	Sí	66,0	66,0	66,0	0,997
	No	34,0	34,0	34,0	
	Total	100,0	100,0	100,0	
Catalunya	Sí	61,2	72,8	67,8	0,000
	No	38,8	27,2	32,2	
	Total	100,0	100,0	100,0	
Illes Balears	Sí	64,8	69,0	68,4	0,519
	No	32,5	31,0	31,6	
	Total	100,0	100,0	100,0	
Total CIS 1993	Sí	67,0	67,7	67,4	0,706
	No	33,0	32,3	32,6	
	Total	100,0	100,0	100,0	
Franja	Sí	66,4	64,3	66,1	0,789
	No	33,6	35,7	33,9	
	Total	100,0	100,0	100,0	

la proporció de persones enquestades que tenien fills era la mateixa per a cada grup. A Catalunya, en canvi, com ja havien fet notar altres investigadors, el grup castellanoparlant tenia un o més fills amb major proporció que el catalanoparlant, amb 11,6 punts percentuals de diferència entre un grup i l'altre, i amb associació significativa entre les dues variables. És a dir, en el grup catalanoparlant hi havia una proporció de població més gran que no té cap fill.

Una vegada fetes les anàlisis prèvies, ens adrecem a l'anàlisi dels usos lingüístics entre els fills (vegeu el gràfic 6), que com veurem, no segueixen els patrons marcats per la llengua inicial, sinó un comportament més autònom.

Gràfic 6. Llengua entre els fills

En tractar-se d'uns usos amb diversos interlocutors (recordeu que es tracta dels usos entre més d'un fill) era previsible un augment dels usos mixtos i, efectivament, estos usos mixtos variaven entre el 4,5 % i el 9,6 % segons el territori. D'altra banda, la relació d'ús entre català i castellà era similar a les Balears, mentre que al País Valencià es mantenia amb la majoria folgada castellanoparlant, que fins i tot creixia. A la Franja tendia a mantenir-s'hi la majoria catalanoparlant habitual. Contràriament, els canvis eren ben perceptibles a Catalunya, on creixia la proporció de catalanoparlants fins a convertir-se en majoria.

En conseqüència, tots els territoris mantenien nivells intermedis i alts d'associació entre la llengua inicial de la persona enquestada i la llengua que parlaven els fills entre ells: a la Franja s'assolia un nivell molt alt (0,797), probablement intensificant per la resposta pentacòtoma; mentrestant, Catalunya (0,714), el País Valencià (0,699) i les Illes Balears (0,697) apareixien en un segon nivell d'associació.

Si segmentem l'ús entre els fills segons els grups de llengua inicial, a Catalunya i al País Valencià es produïx el mateix procés, però d'una manera divergent (vegeu el gràfic 7 i la taula 5). D'una banda, els catalanoparlants a Catalunya mantien els efectius (90,7 %), igual que els castellanoparlants al País Valencià (90,9 %). D'altra banda, els catalanoparlants valencians sofrien una erosió intensa (perdien el 29,8 % dels efectius), que a Catalunya es produïa entre els castellanoparlants (perden el 33 %). Per tant, Catalunya i el País Valencià tornaven a coincidir en els nivells intermedis de

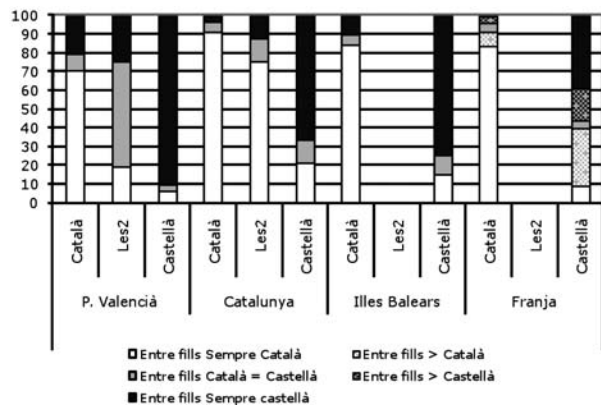

Taula 5. Llengua entre els fills segons la llengua inicial de les persones enquestades

		Llengua inicial											
		País Valencià			Catalunya			Illes Balears			Franja		
		Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs
Entre els fills	Ct	70,2	18,8	5,5	90,7	75,0	20,8	83,9	-	14,9	83,5	-	8,7
	> ct	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7,3	-	30,4
	Ct = cs	9,2	56,3	3,5	5,6	12,5	12,2	5,4	-	9,9	4,6	-	4,3
	> cs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,7	-	17,4
	Cs	20,6	25,0	90,9	3,7	12,5	67,0	10,7	-	75,2	0,9	-	39,1

dependència respecte de la llengua inicial, els primers per l'atracció del català i els segons per l'atracció del castellà.

Gràfic 7. Llengua entre els fills segons la llengua inicial de les persones enquestades

El gruix de catalanoparlants de la Franja, i també de les Balears, feien que en general hi haguera una alta associació entre totes dues variables. En este segon territori l'erosió dels catalanoparlants se situava en el 10,7 %, mentre que la dels castellanoparlants era sensiblement superior (14,9 %). Finalment, el comportament dels parlants inicials mixtos de tots els territoris s'ha de prendre amb cautela, sobretot en esta pregunta, perquè la reducció de la mostra a només els que tenen fills fa que a tots els territoris els efectius fossin molt pocs.

En conclusió, Catalunya i la Franja mantenien uns nivells d'atracció del català importants, tan importants com la capacitat d'atracció del castellà al País Valencià. Les Illes Balears sofrien erosions en els dos grups sociolingüístics, però que s'equiparaven les unes amb les altres.

Fent una síntesi sobre els usos familiars, cal apuntar que tenien una correlació alta amb la llengua inicial en general.

No hi havia, per tant, grans transformacions en la llengua d'intercomunicació a les famílies i a les llars dels quatre territoris. Ara bé, cal fer notar que Catalunya liderava els nivells alts d'associació, juntament amb les Illes Balears. Este fet no refuta la hipòtesi, ja que es tracta dels usos interpersonals a la llar, però apunta les primeres notes d'atenció: els territoris amb polítiques de promoció de la llengua minoritzada obtenen nivells majors d'associació que els territoris amb polítiques adverses. És, però, en passar als usos fora de la llar, que els indicadors ens aclixen millor la situació.

3.3. Els usos lingüístics interpersonals orals fora de la llar

3.3.1. Usos amb els amics

La pregunta d'ús amb els amics, en tant que pregunta referida a un grup (no a un individu), s'esperava que tinguera més tendència cap a les respostes complexes amb l'ús mixt de català i castellà i, per tant, es reduís la resposta d'ús exclusiu d'una llengua.

La llengua utilitzada amb els amics segueix la mateixa tendència que marca la llengua inicial, però amb valors sensiblement diferents (vegeu el gràfic 8). Els usos mixtos obtenien percentatges molt superiors que en la llengua inicial, en què no depassaven el 5 %: l'ús del català continuava sent majoritari a les Illes Balears i a la Franja,¹⁵ mentre que

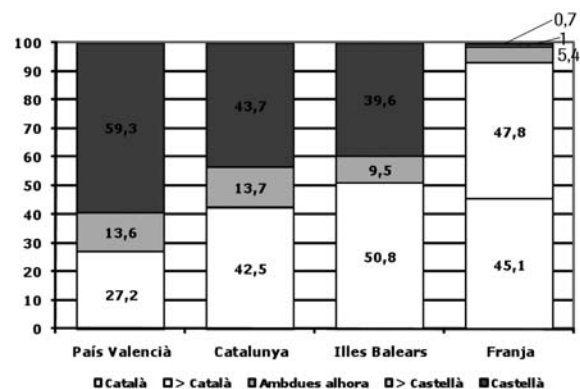
15 La resposta de l'Euromosaic és pentacòtoma i la del CIS, tricòtoma. En el cas de la Franja, una quantitat important respon que usa el català exclusivament (45,1 %) o de manera predominant (47,8 %). Este alt percentatge de respostes intermèdies entre l'ús exclusiu i l'ús mixt pur fan difícil comparar la resposta frangena, però a partir del comportament de les persones enquestades als altres territoris, és molt probable que els usos mixtos purs no siguin superiors al 15 % i, per tant, bona part dels que usen el català de manera predominant en una pregunta tricòtoma respongueren *català*. Martí

Taula 6. Ús amb amics segons la llengua inicial

		Llengua inicial											
		País Valencià			Catalunya			Illes Balears			Franja		
		Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs
Amb amics	Ct	69,8	28,6	4,2	81,9	61,1	12,4	85,2	20,0	10,0	48,8	37,5	24,4
	> ct	-	-	-	-	-	-	-	-	-	48,8	62,5	39,0
	Ct=cs	21,3	57,1	6,9	13,8	33,3	12,6	9,4	40,0	9,0	2,0	0,0	26,8
	> cs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,4	0,0	4,9
	Cs	8,9	14,3	88,9	4,3	5,6	75,0	5,5	40,0	81,0	0,0	0,0	4,9

a Catalunya, acompanyat del creixement dels usos mixtos, també creixia l'ús exclusiu del català (ja detectat anteriorment en els usos familiars), fins que s'assolia l'equilibri entre l'ús del català (42,5 %) i el del castellà (43,7 %). Al País Valencià creixien els usos mixtos i decreixia l'ús del català i també, amb menys impacte, del castellà.

Gràfic 8. Ús amb els amics

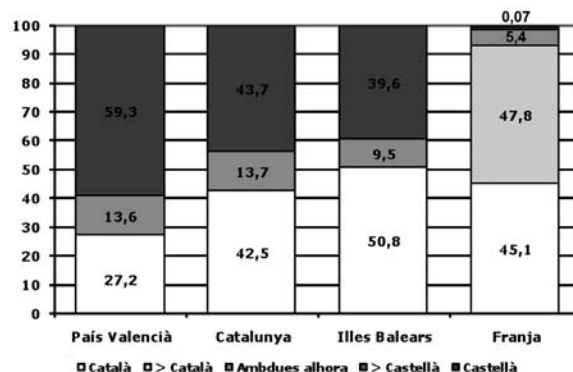

L'associació entre la llengua inicial (variable independent) i la llengua amb els amics (variable dependent) ja no era alta en tots els casos com passava fins ara. Era força alta a les Balears (0,811 de l'estadístic habitual, la *d-Sommers*) i al País Valencià (0,808), seguida de prop per Catalunya (0,773). Però a la Franja l'associació arribava a nivells molt baixos, amb només 0,362, que es deu possiblement al fort ús de *només català* o *més català que castellà*.

Zorraquino, en l'enquesta coetània a l'Euromosaic per a la Franja, no incorpora els amics en les anàlisis i no podem confirmar esta intuïció, però és lògic pensar que a la Franja l'ús amb amics s'aproximava, més o menys, al de la llengua inicial.

Aprofundint en l'encreuament de les dues variables (vegeu el gràfic 9 i la taula 6) coneixem millor les associacions. La pràctica totalitat de catalanoparlants inicials parlava esta llengua amb els seus amics a les Illes Balears (85,2 %), a Catalunya (81,9 %) i la Franja (48,8 % + 48,8 %). La resta utilitzava sobretot les dues llengües combinades equilibradament. És al País Valencià on el manteniment del català tenia un percentatge inferior (69,8 %).

Gràfic 9. Ús amb amics segons la llengua inicial

En el cas dels castellanoparlants inicials, al País Valencià mantenien la llengua pràcticament tots (88,9 %). A les Balears (81 %) i Catalunya (75 %) el mantenen molts menys. En el cas de la Franja, l'atracció del català és total, i només mantenien el castellà només el 4,9 % de forma exclusiva i el 4,9 % de forma predominant. La resta utilitzava el català en menor o major mesura, possiblement per la pressió demogràfica que hem comentat en el punt anterior.

En conclusió, els nivells alts de manteniment de catalanoparlants inicials a Catalunya i les Illes Balears no superaven els encara més importants nivells de manteniment dels castellanoparlants al País Valencià, que són dues terceres parts

Taula 7. Llengua d'ús al telèfon segons la llengua inicial

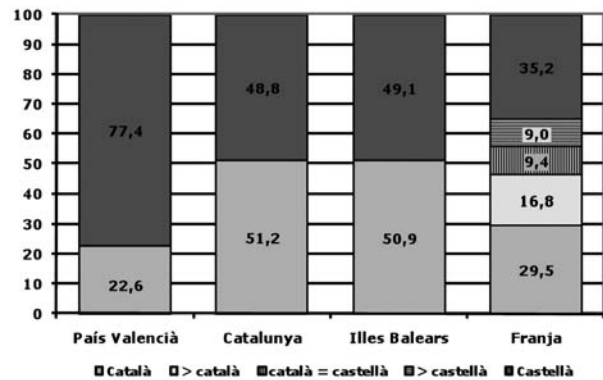
		Llengua inicial											
		País Valencià			Catalunya			Illes Balears			Franja		
		Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs
Ús al telèfon	Ct	60,2	17,2	2,9	95,7	88,9	16,2	85,4	-	10,2	34,2	-	8,6
	> ct	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19,3	-	2,9
	Ct=cs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6,9	-	22,9
	> cs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8,9	-	5,7
	Cs	39,8	82,8	97,1	4,3	11,1	83,8	14,6	-	89,8	30,7	-	60,0

de la població. Tot i això, l'associació (i, per tant, el manteniment) arreu es donava alta, en comparació amb el que ocorria a la Franja, on, tot i les precaucions que s'han de prendre en interpretar les dades amb una resposta pentacòtoma, es pot confirmar amb seguretat que la pressió demogràfica del català li permetia a mitjan dècada de 1990 mantenir els parlants i atraure'n alguns de nous d'origen castellà.

3.3.2. Usos al telèfon

En els usos lingüístics quan contesta al telèfon¹⁶ hi havia unes transformacions que indiquen que hi havia una distància en el comportament entre els usos de proximitat i els usos més distants que representa l'ús al telèfon (vegeu el gràfic 10). En primer lloc, cal destacar que el CIS 1993 preveu una resposta dicotòmica i l'Euromosaic, una resposta pentacòtoma.

Gràfic 10. Llengua d'ús al telèfon

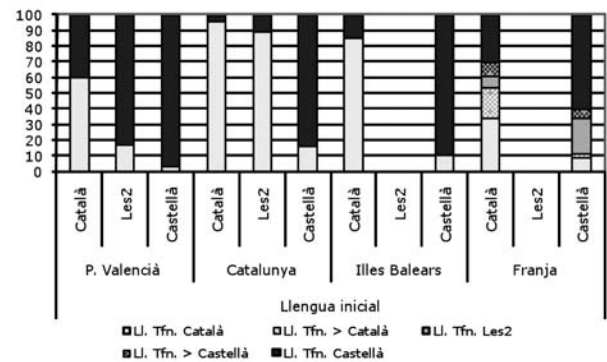

Catalunya i les Illes Balears tenien un percentatge d'ús del català equivalent a l'ús del castellà (la diferència d'ús

major de català que castellà no era –suficientment– significativa). La resta de territoris tenien una minoria de població que usava el català al telèfon: 29,5 % d'ús exclusiu i 16,8 % d'ús predominant a la Franja, i 22,6 % al País Valencià.

L'associació entre la llengua inicial i la llengua d'ús en contestar al telèfon era alta a Catalunya (0,770), mitjana a les Illes Balears (0,736) i el País Valencià (0,524) i força baixa a la Franja (0,392). En comparació amb les dades anteriors, l'associació es mantenia en els mateixos nivells a Catalunya, però decreixia a les Illes Balears, i sobretot al País Valencià i a la Franja. Estos canvis no són els previstos en la hipòtesi inicial, que pronosticaven que els usos lingüístics als territoris amb polítiques lingüístiques de promoció de la llengua minoritzada (Catalunya) tindrien nivells d'associació molt menors que als dels territoris amb polítiques adverses (Franja). Precisament trobem tot el contrari: Catalunya obtenia una associació destacadament alta en comparació amb la Franja, i també, encara que en menys mesura, el País Valencià i les Illes Balears.

Gràfic 11. Llengua d'ús al telèfon segons la llengua inicial

Analizant les dades detalladament (vegeu el gràfic 11 i la taula 7) traiem noves conclusions. A Catalunya el compor-

16 L'Euromosaic diferencia la llengua al telèfon a casa i al treball. Hem triat la primera opció.

tament era similar al que es detecta en els usos amb amics, amb la precaució que es tractava d'una resposta amb resposta dicotòmica i abans era tricotòmica: manteniment alt dels catalanoparlants (95,7 %) i més baix dels castellanoparlants (83,8 %), i comportament de fortíssima atracció del català en els bilingües inicials (usaven el català el 88,9 %). El País Valencià seguia la mateixa dinàmica que s'observa en la resta d'usos: un manteniment entre els castellanoparlants pràcticament total i una erosió entre els catalanoparlants, però ara encara més accentuats i clars, ja que només parla català al telèfon el 60 % dels parlants inicials de la llengua. Els bilingües es veien atrets també clarament pel castellà (82,8 %). Les Illes Balears tenien un comportament pràcticament equivalent al del País Valencià, amb una reducció del català lleugerament inferior. A les Illes Balears, de la mateixa manera que amb els amics, també en el telèfon se seguia amb la dinàmica de manteniment de la llengua inicial en tots dos grups sociolingüístics. En tot cas, el territori amb un canvi més dràstic era la Franja. Recordem que la pràctica totalitat de frangencs utilitzava el català de manera predominant o exclusiva amb els amics, fins i tot una gran majoria de parlants inicials de castellà: fos quina fos la llengua inicial de la persona enquestada, l'ús amb els amics era sobretot en català. Per esta raó, l'associació entre llengua inicial i ús amb els amics és baixa (0,362), ja que indiferentment del grup de llengua inicial, amb els amics es parlava sobretot català. En els usos al telèfon l'associació era també baixa, de 0,392, però ara a causa del comportament invers: fos quina fos la llengua inicial de la persona enquestada, el castellà tenia una clara predominança d'ús. Prop d'un 40 % dels catalanoparlants inicials usava el castellà de manera exclusiva o predominant (30,7 % + 8,9 %), i un 65,7 % dels castellanoparlants inicials ho feia també en castellà.

Recordem que amb els amics els nivells de manteniment de la llengua primera entre els catalanoparlants inicials a la Franja, a Catalunya i a les Illes Balears era important, i que també ho eren els de castellà a estos dos darrers territoris juntament amb el País Valencià (però no a la Franja). En els usos al telèfon, en canvi, este comportament no es

mantenia i només a Catalunya tots dos grups continuaven mantenint la llengua inicial amb uns nivells importants. Als altres territoris, el grup castellanoparlant es mantenia quasi íntegrament, excepte a la Franja, mentre que el grup catalanoparlant sofria una erosió important en general, fins i tot a la Franja. Es constata, doncs, que la llengua inicial no era una variable gaire discriminant per a l'ús al telèfon.

3.3.3. Usos a les botigues

L'ús a les botigues¹⁷ és un àmbit fora de la llar, distant, on prima una relació de tipus comercial, no personal, i per tant amb menys proximitat social. La tria de llengües en este context als diferents territoris (vegeu el gràfic 12) ja no seguia les pautes dels usos amb familiars o amics, i s'aproximava més als usos al telèfon. L'única excepció era la de la Franja, que tenia un percentatge d'ús de català que abraçava pràcticament tota la població (93,6 %). Bona

17 A la Franja es va formular esta qüestió mitjançant dues preguntes: «Quina llengua utilitza a les botigues d'alimentació?» (dicotòmica) i «Quina llengua utilitza amb els botiguers d'on aneu sovint?» (tricotòmica). Tot i que la segona és molt més pròxima als usos generals a les botigues, com al CIS 1993, la primera és dicotòmica i és la que utilitzarem per a evitar biaixos estadístics. (Vegeu taula A)

La diferència entre totes dues és sobretot que la pregunta dicotòmica convertia la major part d'usos mixtos en ús del català, i, sorprenentment, les poques persones enquestades que sovint parlaven castellà a les botigues on van ($n = 16$), quan se'ls preguntava per la llengua que utilitzen a les botigues d'alimentació, la major part passava a respondre que utilitzava o bé el català i el castellà ($n = 8$) o només el català ($n = 6$). Només una persona enquestada continuava utilitzant el català (i una altra deia que no anava a botigues d'alimentació). Este canvi tan important només és lògic si pensem que hi ha un matís menut que fa que una part important de les persones enquestades interpretés les botigues d'alimentació com les botigues locals i les botigues on anaven sovint com les grans superfícies. En tot cas, la major descastellanització de la pregunta que utilitzem només confirmaria l'associació baixa entre llengua inicial i llengua a les botigues a la Franja. De fet, amb la variable de les botigues on va sovint, que no utilitzem, tricotòmica, l'associació no era significativa (la significació de χ^2 és de 0,27).

Taula A. Botigues on aneu sovint. Franja

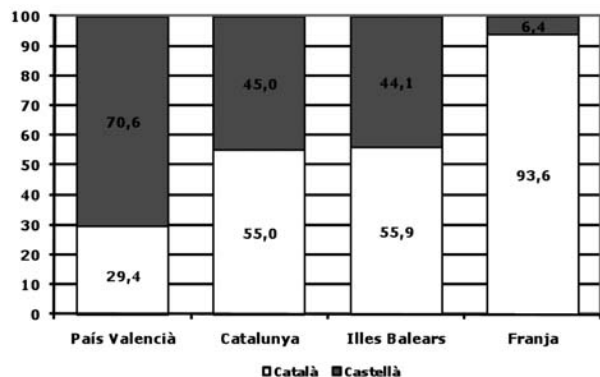
Botigues d'alimentació	Català			Cat = cast			Castellà			No parla			Total		
	Recompte	% botigues aneu sovint	% botigues d'alimentació	Recompte	% botigues aneu sovint	% botigues d'alimentació	Recompte	% botigues aneu sovint	% botigues d'alimentació	Recompte	% botigues aneu sovint	% botigues d'alimentació	Recompte	% botigues aneu sovint	% botigues d'alimentació
Cs	6	3,9	37,5	8	9,1	50	1	100	6,3	1	11,1	6,3	16	6,4	100
Ct	146	96,1	62,4	80	90,9	34,2	0	0	0	8	88,9	3,4	234	93,6	100
Total	152	100	60,8	88	100	35,2	1	100	0,4	9	100	3,6	250	100	100

Taula 8. Ús a les botigues segons la llengua inicial

		Llengua inicial											
		País Valencià			Catalunya			Illes Balears			Franja		
Botigues		Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs
	Ct		75,5	17,2	5,2	95,2	94,4	22,7	91,6	-	13,9	96,2	-
Cs		24,5	82,8	94,8	4,8	5,6	77,3	8,4	-	86,1	3,8	-	22,9

part d'esta diferència es deurà al caràcter rural de la major part de les poblacions de la Franja, i la seua relació amb la proximitat social de les botigues. Una majoria relativa de població de Catalunya i les Balears utilitzava el català a les botigues (55 % i 55,9 % respectivament). Per contra, al País Valencià només l'utilitzava una minoria (29,4 %).

Gràfic 12. Ús a les botigues

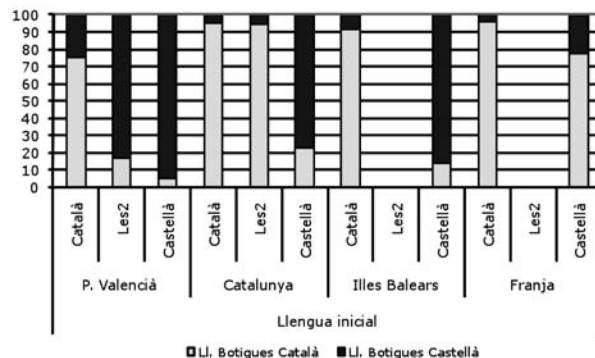

L'associació entre la llengua inicial i la llengua d'ús a les botigues era alta a les Illes Balears ($\tau = 0,603$ i d-Sommers = 0,761) i a Catalunya ($\tau = 0,524$ i d-Sommers = 0,703), mitjana-alta al País Valencià ($\tau = 0,524$ i d-Sommers = 0,640) i molt baixa a la Franja ($\tau = 0,074$ i d-Sommers = 0,154).

L'anàlisi detallada per territoris (vegeu el gràfic 13 i la taula 8) mostra el que ja s'havia apuntat en «La llengua al telèfon». A Catalunya, el grup catalanoparlant mantenia els efectius (95,2 %), els parlants inicials de català i castellà eren atrets amb molta força pel català i el grup castellanoparlant sofria una erosió important a favor del català (-22,7 %). En els models valencià i balear era el grup catalanoparlant inicial el que sofria una erosió important (-24,5 % i -22,8 %, respectivament), el grup castellanoparlant es mantenia per damunt del 90 % i la població bilingüe inicial mostrava més atracció cap al castellà que cap al català, de manera clara al País Valencià (82,8 %) i més

matissada a les Illes Balears (60,9 %). A la Franja, l'atracció del català era encara més gran i clara que en els usos amb els amics en tots els grups, però hem de tenir en compte que esta atracció pot deure's al fet que es tractava d'una pregunta amb només dues opcions de resposta. Siga com siga, tots tres grups utilitzaven el català sobretot: tant els catalanoparlants inicials (96,2 %), com els mixtos (100 %) o els castellanoparlants (77,1 %).

Gràfic 13. Ús a les botigues segons la llengua inicial

Estos resultats sobre els usos a les botigues ens mostren clarament la coherència de les dades anteriors: Catalunya tenia un grup catalanoparlant que es mantenia i un de castellanoparlant que pareix que sofria l'erosió mitjançant els matrimonis mixtos, i amb menys força, per l'ús del català a les botigues d'una mica més de la cinquena part dels catalanoparlants inicials. A les Balears, la dinàmica era pareguda, però amb una força molt menor: el manteniment dels catalanoparlants no era tan important i el desgast dels castellanoparlants també era menor. De manera que fins aquí els plantejaments de la hipòtesi són encertats. On no són encertats, però, és en la resta de territoris: el País Valencià tenia un grup castellanoparlant inicial que es mantenia, però un grup catalanoparlant que en una quarta part usava el castellà a les botigues i que, a més, també es veia erosió mitjançant els matrimonis mixtos.

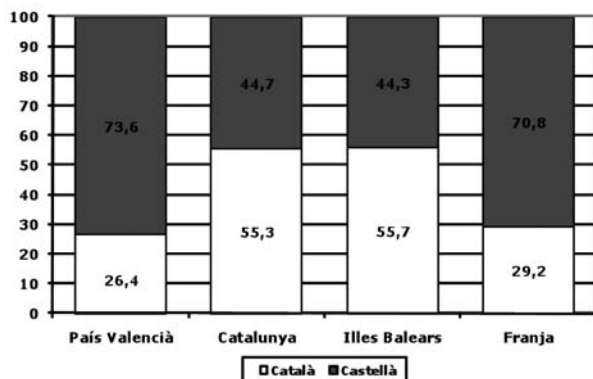

Allà on la hipòtesi es veia totalment refutada era en el diagnòstic de la Franja, ja que els catalanoparlants es mantienien, amb el millor percentatge dels territoris de llengua catalana (96,2 % a les botigues). D'altra banda, a la Franja, el grup castellanoparlant hi adoptava el català en massa ja que només el 22,9 % mantenien el castellà per als usos a les botigues d'alimentació. Contràriament a allò que havíem hipotetitzat inicialment —que la Franja seguiria en este cas un model com el valencià o el balear—, els usos lingüístics hi eren o ben bé absolutament en català, o absolutament en castellà, segons l'àmbit d'ús.

3.3.4. Usos a les caixes i els bancs

L'ús de les llengües als bancs i les caixes als diferents territoris seguia el mateix patró que anem confirmant en els usos més distants socialment (vegeu el gràfic 14). Catalunya i les Balears eren els dos únics territoris amb ús majoritari, tot i que per no gaire, de català, mentre que els altres territoris en feien un ús minoritari. En este darrer sentit destacava la Franja, on es detectava un ús molt baix de català en comparació, per exemple, amb l'ús a les botigues.

Gràfic 14. Llengua d'ús a les caixes i els bancs

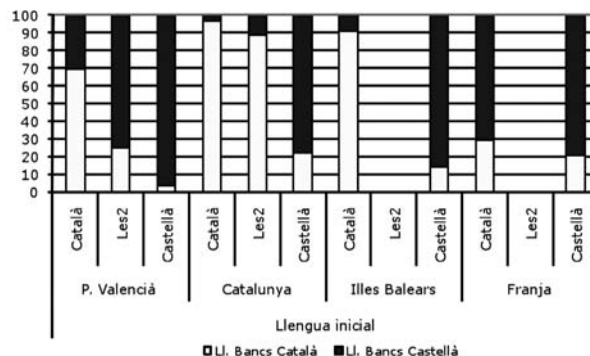

En l'associació de la llengua inicial (variable independent) a l'ús a les caixes i els bancs (variable dependent) es repeteix el mateix comportament: a Catalunya i les Balears estava relativament ben associada amb la llengua inicial ($\tau = 0,551$ i $0,582$ respectivament i d -Sommers = $0,724$ i $0,748$). Al País Valencià l'associació se situava en una posició intermèdia ($\tau = 0,491$ i d -Sommers = $0,608$), i a la Franja la llengua inicial no mostrava associació amb la llengua d'ús als bancs (la χ^2 no és significativa amb un valor de $0,07$).

Una vegada més (vegeu el gràfic 15 i la taula 9), a Catalunya el grup de parlants inicials de català mantenia la llengua pròpia quasi al complet a les caixes i els bancs, de la mateixa manera que els castellanoparlants inicials ho feien al País Valencià, per damunt de nivells del 95 %. Contrà-

riament, el grup catalanoparlant inicial d'este darrer territori adoptava la L2 de manera pronunciada, amb nivells del 30 %, fins i tot amb més força de la que ho feia el grup castellanoparlant inicial de Catalunya (22,4 %). En este territori, els parlants inicials mixtos tendien a utilitzar el català quasi íntegrament (88,9 %), mentre que al País Valencià s'inclinava pel castellà (75 % al País Valencià). Les Balears mostraven, novament, certa tendència al major manteniment del grup dels catalanoparlants inicials (90,8 %) que dels castellanoparlants (85,7 %). La Franja, una vegada més, es comportava amb una lògica diferent, ja que l'ús als bancs era molt castellanitzat, amb una diferència entre l'ús del castellà de parlants inicials de català (70,3 %) i parlants inicials de castellà (79,4 %) no significativa.

Gràfic 15. Llengua usada als bancs segons la llengua inicial

La llengua usada als bancs i les caixes confirmava doncs la distribució que fins ara s'havia trobat: Catalunya i les Balears mostraven atracció cap al català, i els altres dos territoris, cap al castellà, amb erosió del grup catalanoparlant fins a nivells especialment importants a la Franja.

3.3.5. Usos amb persones desconegudes

La pregunta sobre l'ús amb una persona desconeguda¹⁸ té una difusió forta en els estudis macrosociolingüístics. Està envoltada per una polèmica sobre com interpretar-la i fins i tot corregir-la (Vila i Sorolla 2003: 99). Però la pregunta pot ser seguida en els diferents estudis i no fa més que confirmar el que hem dit fins ara.

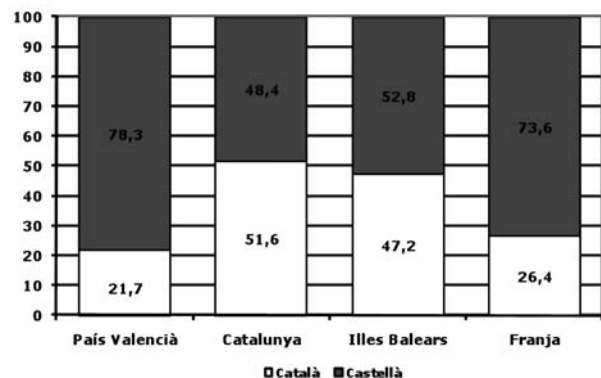
El comportament general (vegeu el gràfic 16) era l'habitual en els usos distants, encara que d'una manera més clara: Catalunya tenia un ús equivalent de català i castellà, mentre que la resta de territoris mostrava un ús clarament majoritari de castellà.

18 Cal fer notar que la pregunta del CIS 1993 és la llengua usada amb una persona desconeguda, en general, i a l'Euromosaic és l'ús amb una persona desconeguda quan li demana l'hora.

Taula 9. Llengua usada als bancs segons la llengua inicial

		Llengua inicial											
		País Valencià			Catalunya			Illes Balears			Franja		
Bancs		Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs	Ct	Ct+cs	Cs
	Ct		69,7	25,0	3,5	97,1	88,9	22,4	90,8	-	14,3	29,7	-
Cs		30,3	75,0	96,5	2,9	11,1	77,6	9,2	-	85,7	70,3	-	79,4

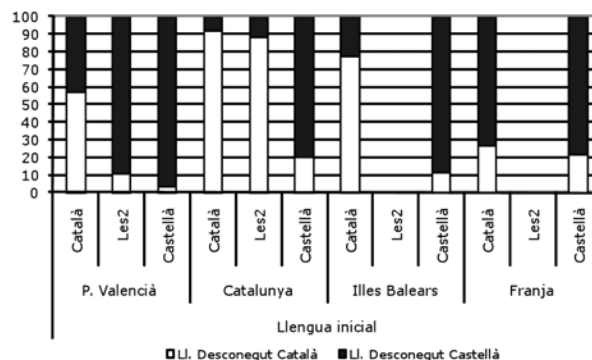
Gràfic 16. Ús amb persones desconegudes

Els resultats de l'associació es repetien seguint el mateix patró: Catalunya i les Balears lideraven l'associació màxima ($\tau = 0,512$ i $0,431$, respectivament, i d -Sommers = $0,7$ i $0,648$), el País Valencià se situava en els nivells intermedis ($\tau = 0,374$ i d -Sommers = $0,488$) i la Franja no mostrava cap associació (la significació de χ^2 és de $0,336$, i per tant, molt superior al nivell màxim acceptable de $0,05$).

El comportament per grups lingüístics era el mateix que ja hem detectat al llarg de tot l'article i per tant no ens hi estendrem (vegeu el gràfic 17): atracció cap al català a Catalunya, atracció cap al castellà al País Valencià, i ús molt minoritari del català amb persones desconegudes a la Franja, sense diferències estadísticament significatives entre els diferents grups de llengua inicial.¹⁹ En el cas de les Balears, però, sí que s'observava com els catalanoparlants utilitzaven la seua llengua inicial amb desconeguts en menor proporció (77,3 %) que els castellanoparlants (88,9 %).

Gràfic 17. Ús amb una persona desconeguda segons la llengua inicial

4. La relació entre la llengua inicial i els usos interpersonals: valoració dels resultats

En el seu primer apartat, este article plantejava dues hipòtesis de partida:

- Als territoris amb polítiques adverses a la llengua catalana, els usos lingüístics dels parlants tindran una forta dependència de la llengua inicial.
- Als territoris amb polítiques de promoció de la llengua catalana, els usos lingüístics de la població tindran una dependència més baixa de la llengua inicial.

Estes dues hipòtesis partien del convenciment que les polítiques lingüístiques de normalització del català desenvolupades al llarg dels 80 i 90 del segle passat havien de tenir un impacte apreciable en els comportaments lingüístics de catalanoparlants, castellanoparlants i bilingües arreu del domini. D'acord amb estes hipòtesis, Catalunya, la comunitat política identificada com a capdavantera en la normalització lingüística, hauria hagut d'obtenir uns índexs força baixos de relació entre la llengua inicial (L1) i els usos lingüístics, sobretot en els usos interpersonals fora de la llar, a causa, sobretot, de la major bilingüització de la població castellanoparlant, que en la resta de territoris es mostrava més impermeable als coneixements de català. Este fet havia de permetre el manteniment del grup catalanoparlant

19 Per a una anàlisi detallada de la ben curiosa evolució de les respostes a la Franja a la pregunta «Quina llengua utilitza amb un desconegut?», «Quina llengua utilitza si li parla en català?» i «Quina llengua utilitza si li parla en castellà?», vegeu Sorolla (2005a: 158).

Taula 10. Associació entre la llengua inicial (variable independent) i els usos lingüístics (variable dependent)

	<i>d-Sommers</i>	<i>País Valencià</i>	<i>Catalunya</i>	<i>Illes Balears</i>	<i>Franja</i>			
<i>Llar actual</i>	E	0,753	C	0,806	-	0,778	C	0,751
<i>Amb pares</i>	e	$\tau = 0,642$	c	$\tau = 0,764$	-	$\tau = 0,857$	C	$\tau = 0,544$
<i>Entre fills</i>	E	0,699	C	0,714	c	0,697	C	0,797
<i>Amb amics</i>	E	0,808	c	0,773	c	0,811	C	0,362
<i>Telèfon</i>	E	0,524	-	,770	e	0,736	E	0,392
<i>Botigues</i>	E	0,640	C	0,703	c	0,761	C	0,154
		$\tau = 0,524$		$\tau = 0,524$		$\tau = 0,603$		$\tau = 0,074$
<i>Caixes</i>	E	0,608	C	0,724	c	0,748	E	no sig.
		$\tau = 0,491$		$\tau = 0,551$		$\tau = 0,582$		no sig.
<i>Desconegut</i>	E	0,488	C	0,7	E	0,648	E	no sig.
		$\tau = 0,374$		$\tau = 0,512$		$\tau = 0,431$		no sig.

■ Territori amb l'associació més alta   ■ Territori amb l'associació mitjana   □ Territori amb l'associació més baixa

Els índexs d'associació sense especificar es referixen a la *d-Sommers*. Els índexs τ es referixen a la tau de Goodman i Kruskal. Les lletres que acompanyen cada cel·la es referixen a un major manteniment de la llengua inicial per part dels catalanoparlants (c) o dels castellanoparlants (e). Les lletres majúscules es referixen a un manteniment més important que en el cas de les lletres minúscules.

i l'atracció del castellanoparlant en este territori. Això havia de donar, lògicament, un índex menor d'associació entre llengua inicial i usos lingüístics. Per contra, la resta de territoris havien de mostrar uns índexs alts de relació entre la llengua inicial i els usos lingüístics, sobretot perquè el col·lectiu catalanoparlant mantindria els seus efectius²⁰ mentre que el castellanoparlant no rebria cap tipus de pressió per a l'adaptació del català com a llengua de comunicació interètnica.

Els resultats, però, han estat ben diferents i han refutat completament les dues hipòtesis (vegeu la taula 10). La primera constatació és que, arreu del domini, els dos grups lingüístics utilitzaven la seua *segona llengua*, però amb una freqüència molt variable depenent del territori. El grup catalanoparlant inicial mantenia els efectius a Catalunya i Balears, però es veia erosionada destacadament al País Valencià. Al mateix temps, el col·lectiu castellanoparlant inicial es mantenia amb uns nivells màxims al País Valencià, i també a les Balears. L'erosió que sofria a Catalunya, tot i que existent, no arribava a superar els nivells d'erosió dels catalanoparlants al País Valencià.

La situació de la Franja era molt diferent: tot i tenir una política lingüística clarament adversa, combinava la catalanització total en els usos interpersonals més propers amb l'abandó pràcticament total de la llengua pròpia en els serveis més dependents de l'exterior.

A la vista d'estos resultats, cal concloure que a començament dels anys 90 del segle passat, els usos lingüístics es mostraven fortament dependents de la llengua inicial a Catalunya i les Balears, mentre que esta dependència era molt menor al País Valencià. A la Franja, esta dependència amb la llengua inicial era encara menor, fins tot nul·la. En altres paraules, estos resultats ens refuten les hipòtesis inicials.

Esta refutació implica reconsiderar el model d'interpretació de la realitat sociolingüística adoptat. En este sentit, este treball partia d'un marc teòric que posava l'accent primordial en les polítiques lingüístiques públiques i als resultats hi ha assenyalat almenys dos grans errors.

D'una banda, les hipòtesis de partida estimaven malament l'impacte de les polítiques lingüístiques realitzades fins a principi de la dècada de 1990: per un costat, sobreestimaven l'impacte positiu de les polítiques favorables al català, tant les realitzades a Catalunya com a la resta de territoris; per un altre costat, negligien l'impacte de les polítiques desfavorables per al català.

D'altra banda, l'anàlisi realitzada mostra que, més enllà de les polítiques lingüístiques, l'estudi dels usos lingüístics demana considerar el context sociolingüístic propi de cada territori. En este sentit, les dinàmiques sociolingüístiques de la Franja a començament dels 90 del segle passat eren especialment diferents de les que caldria esperar en correspondència a les polítiques que s'hi aplicaven. Per a entendre-les cal mesurar quin impacte tenien en l'estabilitat o el canvi de la llengua inicial alguns conceptes com la *pressió demogràfica* de les diferents llengües, la *solidesa* i la *natura* de les xarxes socials, o en el cas específic de la

20 Per a este treball, el manteniment dels parlants d'una comunitat era operativitzat com a manteniment de la llengua inicial en els usos interpersonals actuals.

Franja, la seva ubicació en una *frontera lingüística*. En definitiva, necessitem un marc teòric que, a més de tenir en compte les polítiques lingüístiques, ha de tenir en compte el medi social sobre el qual es desenvolupen estes polítiques.

5. Síntesi i propostes

Al llarg dels apartats anteriors hem analitzat l'associació entre la llengua inicial, sempre com a variable independent, i els usos lingüístics interpersonals orals, sempre com a variable dependent (veg. taula 10, *supra*).

En els usos familiars no es detectava una associació amb diferències excessives entre territoris, ni una ordenació entre territoris prou clara i prou constant, però sí que s'apuntava una correlació superior a Catalunya, on el català feia de llengua d'atracció, i una correlació menys forta al País Valencià, on eixa funció era ocupada pel castellà.

En passar als usos no familiars ja es distingien els territoris on la llengua inicial tenia una correlació menor amb els usos lingüístics i s'obtenia una imatge del que es descobrirà en conjunt: la Franja obtenia els nivells més baixos d'associació entre llengua inicial i usos interpersonals.

Finalment, en els usos més distants, com les botigues, les caixes o amb les persones desconegudes, es consolidava la importància de la llengua inicial en la configuració dels usos lingüístics. Catalunya liderava l'associació, amb atracció cap al català, seguida de prop per les Illes Balears i el País Valencià, amb atracció cap al castellà. Tancava la roda la Franja, ubicada als nivells més baixos d'associació.

De fet, la Franja no seguia els mateixos patrons que la resta de territoris, possiblement, per una important interferència del propi context que la caracteritza com a territori de frontera, de base rural i amb polítiques lingüístiques d'arraconament del català. La conjunció d'estos tres atributs (rural, frontera i política lingüística) caracteritzava l'ús de la llengua que desenvolupada al territori. D'una banda, la capacitat d'atracció del català es mantenia en els usos més pròxims socialment, en una societat que al principi de la dècada de 1990 era essencialment catalanoparlant i que tenia un saldo migratori, en tot cas, negatiu. D'altra banda, en tots els usos amb interferències externes a la comunitat local, i sobretot si es traspassava la frontera lingüística, els parlants optaven en massa per l'ús del castellà.

Estos resultats refuten la hipòtesi que a més polítiques favorables al català, menys lligam entre llengua inicial i usos interpersonals. De fet, i llevat de la Franja, on les condicions socials i econòmiques eren diferents de la resta de territoris, més aviat pot plantejar-se la hipòtesi contrària: a finals del segle xx, les polítiques lingüístiques favorables al català permetien que els catalanoparlants inicials no es veiessin

obligats a passar-se al castellà. La normalització lingüística a Catalunya durant la dècada de 1990 feia possible el manteniment del grup de catalanoparlants inicials i una atracció lleugera de castellanoparlants cap al català. Una situació similar, però més feble, ocorria a les Balears. Per la seua banda, la política erràtica, i en ocasions adversa, cap a la llengua al País Valencià i la Franja, no aturava la reducció continuada d'efectius entre el col·lectiu catalanoparlant, que es veia atret per un grup castellanoparlant consolidat.

En tot cas, els resultats conviden a no analitzar l'evolució dels usos lingüístics només segons les polítiques lingüístiques explícites, sinó en el seu marc sociolingüístic més ampli.

Tal com anunciàvem a l'inici d'este article, aquí hem presentat una anàlisi d'enquestes de principis dels anys 90, que mostren la situació sociolingüística posterior a la primera dècada de polítiques lingüístiques de l'Estat de les autonomies. Els dubtes que es plantegen a partir d'esta anàlisi són de tipus longitudinal. Interessa aprofundir en la situació i la dinàmica sociolingüística dels territoris de llengua catalana dues dècades després.

Algunes qüestions cabdals hauran de ser analitzades en propers estudis, abraçant tots els territoris de llengua catalana i amb dades actualitzades. La darrera onada d'estudis dels anys 2003 i 2004 pot aprofitar-se amb este tipus d'investigacions (Querol (coord.) 2007). Algunes opcions d'anàlisi han de ser (1) si es manté el mateix equilibri dues dècades després, (2) si a Catalunya el grup catalanoparlant està consolidat com es mostra el 1993 i si ha estat capaç d'augmentar l'atracció de castellanoparlants i consolidar la de parlants inicials mixtos, (3) si la situació de les Balears, i potser del País Valencià, i l'efecte dels sistemes educatius, ha aconseguit canviar la dinàmica històrica que afecta el català i el castellà o si, per contra, s'ha accelerat l'erosió del català i/o el castellà, (4) si l'absència de polítiques lingüístiques normalitzadores a la Franja han fet que l'augment del col·lectiu castellanoparlant, per immigració i/o per substitució, hagen desequilibrat la situació de manteniment i fins i tot atracció del català com a llengua familiar i de proximitat, (5) si, per tant, la Franja ha perdut la capacitat de pressió demogràfica i es troba en una situació similar a la de 1993 del País Valencià, (6) sobre quina és la situació als altres quatre territoris de llengua catalana: Andorra, l'Alguer, la Catalunya Nord i el Carxe i (7) segmentar territorialment la recerca per tal de subdividir els territoris analitzats en regions i matisar els resultats aquí presentats.

6. Bibliografia

Boix, E. (1993). *Triar no és trair. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.

- BOIX I FUSTER, E. i VILA I MORENO, F.X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- EUROMOSAIC (1994). *Catalan in Eastern Aragon (Spain)*. Barcelona: Institut de Sociolingüística Catalana <<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/catala/an/e19/e19.htm>>
- INSTITUTO ARAGONÉS DE ESTADÍSTICA (data desconeguda). *Encuesta de usos lingüísticos en las comarcas orientales de Aragón. Año 2003*. Saragossa: Instituto Aragonés de Estadística <http://www.aragon.es/DepartamentosOrganismosPublicos/Organismos/InstitutoAragonesEstadistica/AreasTematicas/EstadisticasSociales/OtrasEstadisticasSociales/ci.42_encuesta_usos_ling%C3%BCisticos.detalleDepartamento?channelSelected=e648c6daf36fa210VgnVCM100000450a15acRCRD>
- MARTÍN ZORRAQUINO, M.A., FORT CAÑELLAS, M.R., ARNAL PURROY, M. L. i GIRALT LATORRE, J. (1995). *Estudio sociolingüístico de la franja oriental de Aragón*. Saragossa: Seminario de Investigaciones Lingüísticas, Departamento de Lingüística General e Hispánica, Universidad de Zaragoza.
- PONS PARERA, E. i VILA I MORENO, F.X. (2005). *Informe sobre la situación de la llengua catalana (2003-2004)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. Versió en línia: <http://www.observatoridelallengua.cat/arxius_documents/informe6_ok.pdf>
- PONS, E. i SOROLLA, N. (2009). *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2005 - 2007)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. Versió en línia: <http://www.observatoridelallengua.cat/arxius_documents/informe_llengua_2005-07.pdf>
- QUEROL, E. (coord), CHESSA, E., SOROLLA, N., TORRES, J., VILLVERDE, J.A. (2007). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI. L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, Comunitat Valenciana, la Franja i les Illes Balears*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Versió en línia: <<http://www20.gencat.cat/portal/site/Llengcat/menuitem.b318de7236aed0e7a129d410b0c0e1a0/?vgnnextoid=11a1d4b73920b110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=11a1d4b73920b110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>>
- SOROLLA VIDAL, N. (2005a). «De Vallibona a Pena-roja amb la llengua fora». A: PITARCH, Teòfil (coord.). *Vallibona/ Pena-roja de Tastavins. Fraternitas saecularis*. Castelló: Diputació de Castelló, pàg. 149-160.
- SOROLLA VIDAL, N. (2005b). «El català a la Franja. Any 2003», *Revista Ripacurtia*, núm. 3. Benavarrí: Centre d'Estudis Ribagorçans (CERIB). Versió en línia: <<http://www.raco.cat/index.php/Ripacurtia/article/viewPDFInterstitial/52741/269532>>
- TORRES, J. (coord.), VILA I MORENO, F.X., FABÀ, A., BRETXA I RIERA, V., i PRADILLA, M.À. (2005). *Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Sèrie «Estudis, 8».
- VILA I MORENO, F.X. i SOROLLA VIDAL, N. (2003). «Els usos lingüístics interpersonals no familiars a Catalunya. Estat de la qüestió a començament del segle XXI», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 17. Edita Grup Català de Sociolingüística. València: 3i4. <http://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=revistes_cientifiques&subModuleName=null&idCatalogacio=7328>
- VILLVERDE I VIDAL, JOAN-ALBERT (2007). «Comportament dels grups lingüístics i representacions sobre la llengua», *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI. L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, Comunitat Valenciana, la Franja i les Illes Balears*. (Querol, E. (coord); Chessa, E.; Sorolla, N.; Torres, J.; Villaverde, J.A.). Barcelona: Generalitat de Catalunya. <<http://www20.gencat.cat/portal/site/Llengcat/menuitem.b318de7236aed0e7a129d410b0c0e1a0/?vgnnextoid=11a1d4b73920b110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=11a1d4b73920b110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>>